

A GYEPRE ALAPOZOTT HÚSMARHATARTÁS GENETIKAI ASPEKTUSAI

Stefler József – Szabó Ferenc

Summary

The authors summarise the genetic aspects of the beef-cattle production. The conclusion: there is lot of variation in the breeding systems. The reasons are: many features which determine the meat production, the antagonism between some features, the different market claims, and the different ecological environment.

In Hungarian conditions the middle-sized beef-cow from rotation crossing of hereford x simental x angus x limousin or from criss-crossing of simental x angus or simental x hereford can be offered.

On the other hand the crossing of the small sized maternal line (simental x angus or simental x hereford) with the terminal line (charolais, blonde d'aquitaine, white-blue belgien) is manly possible in the large scale operations.

The pure breed populations are only for producing of breeding stock (bulls, embryos).

Előzmények

A húsmarha az extenzív gyepterületek hasznosításának egyik ígéretes alternatívája, eképpen a gyepterületek jobb kihasználását célzó fejlesztési stratégia fontos eleme lehet. A fejlesztés indokaként piaci és globál-ökológiai szempontok egyaránt megemlíthetők. A létszámfejlesztést ezen túlmenően az a törekvés is indokolja, hogy az Európai Unió csatlakozás idejére kellően magas kvótát tudjunk elérni, hosszútávra biztosítva ezzel a "gyepes régiók" gazdasági stabilitását. (A gyepre alapozott extenzív húsmarhatartás az EU szabályozás szerint kiemelt támogatásban részesül a rögzített kvóta mértékéig.)

A vágómarha tradicionális exportcikkünk, az export volumene az utóbbi évtizedekben rendkívüli mértékben visszaesett. Az 1986-1990-es évek átlagához viszonyítva a létszámcsökkenés 59 %, a tejelő fajták térhódítása következtében az export értéke pedig évi 100 millió USD alá csökkent, és az összes vágómarhatermelés az egyébként igen szerény (5-6 kg/fő) belső fogyasztás szintjére zsugorodott. Nyilvánvaló az is, hogy a BSE járvány az exportpiacokon keresletcsökkenést okoz és ez kedvezőtlenül hat az árpozícióra is. Mindazonáltal a jó minőségű, higiéniaileg kifogástalan, kontrollált környezetből, netán ökológikus gazdálkodás eredményeként előállított vágómarha biztonsággal értékesíthető, és jó alapot nyújt az ilyen terméket szolgáltató húsmarhaállományok fejlesztéséhez.

A tagolt gyepterületek hasznosítását szolgáló húsmarhatartás jól beilleszthető a családi kisgazdaságokba. Bár szerény jövedelemtermelő-képessége folytán elsősorban kiegészítő jövedelemforrásként szolgál, mégis a hátrányos helyzetű régiókban a foglalkoztatás- és szociálpolitika fontos eleme lehet.

Globál-ökológiai szempontból a húsmarhatartás fejlesztésének indokaként a gyephasznosítás mellett megemlíthető az is, hogy az 1 millió hektár kukoricaterületen a betakarítás után a tarlón maradó szár és levélmaradványok egy része a húsmarha révén jól hasznosul (tarlók legeltetése).

Összességében tehát megalapozott az a kormányzati törekvés, amely a húsmarhatartás fejlesztését célozza, és e szándék mellé állami szubvenciót is rendel.

A húsmarhalétszám dinamikus növelésének igénye újólag felveti azt a kérdést, hogy milyen fajtájú, milyen genotípusú, hazai tenyésztésű vagy netán import állományok képezik a fejlesztés forrását.

A következőkben a hazai húsmarhatartás fejlesztésében figyelembe veendő genetikai aspektusokat megkíséreljük a jelen körülmények között összefoglalni.

Mennyiség vagy minőség?

A húsmarhatartás fejlesztésére irányuló kormányzati ajánlások rendkívül dinamikus - a biológiai és tenyészállat-import lehetőségek felső határát súroló - létszámnöveléssel számolnak. A jelenlegi 25 ezres létszámot az EU csatlakozásig 150-200 ezerre, szélsőséges megfogalmazásban akár 300 ezerre kívánjuk növelni. Egy ilyen feszített létszámnövelés esetén fennáll a veszélye annak, hogy a minőségi szempontok háttérbe szorulnak és a létszámnövelés büvöletében később nehezen korrigálható hibát követünk el. Világosan látni kell azt, hogy az EU piacán csak a kiváló minőségű, a termék előállítás teljes folyamatában szigorúan kontrollált, az egészséges táplálkozás igényeit maradéktalanul kielégítő vágómarha értékesítésére van esélyünk. Annál is inkább, mivel a globalizációs tendenciák jegyében a világ nagy húsmarhatartó régióiban (Argentína, Brazília, USA, Kanada, Ausztrália stb.) óriási mennyiségű, olcsó tömegtermék képződik és ez dömpingáron nyomást gyakorol az európai vágómarhapiacra is. Nekünk versenyképes áron minőségi vágómarhát kell előállítanunk, és erre ökológiai adottságaink folytán lehetőségünk is van. Tömegtermékek tekintetében viszont csúnytelenek vagyunk a nagy extenzív régiókkal rendelkező tengerentúli országokkal szemben!

A minőségi vágómarhaelőállítást eredményező tulajdonságok (értékes húsrészek aránya, színhús-arány, faggyú-arány, márványozottság, porhanyósság stb.) közepesen-jól öröklődő tulajdonságok, eképpen a minőségi vágómarhaelőállítás jól körülhatárolható genotípusú ill. fajtájú állományokat feltételez. Mindenek előtt az ún. kontinentális típusú fajták (charolais, limousin, blonde d'aquitaine, fehér-kék belga, szimentáli, piemonti) sorolhatók ide. Kedvező számunkra, hogy ezek a fajták kisebb-nagyobb tisztavérű populációkkal Magyarországon jelen vannak, és tudatos tenyésztési stratégia alkalmazásával genetikailag megalapozhajtják a minőségi vágómarhatermelést. Nincs szükség - és nem is indokolt - nagylétszámú tenyészállatok importjára, és súlyos hiba lenne bizonytalan eredetű és kétes egészségi állapotú kommersz állományok behozatalát szorgalmazni.

Ökológiai adottságok, illetve a tenyésztett húsmarha típusa

A húsmarhatartásra rendelkezésre álló gyepterületek zömében a gyenge termőképességű (1-3 t széna/ha) ill. közepes termőképességű (3-5 t széna/ha) kategóriákba tartoznak. Ezekben a gyepeken a mélyebb fekvésű gyepeket (pl. Zala völgye, keszthelyi-, balatonnagyberek-i lápi legelők stb. kivételével) a nagytestű, igényesebb húsmarhafajták csak május-június hónapokban találják meg a létfenntartásukhoz és termelésükhöz szükséges táplálóanyagot, ezen kívül a legelő mellett takarmánykiegészítésre szorulnak. Ökonómiai megfontolásokból az az érdekünk, hogy a húsmarhaállományok lehetőleg 180-220 napig kizárólag a legelőn tarthatók legyenek, ill. minél kevesebb kiegészítő takarmányozásra legyen szükség. Mindebből következően, és az elmúlt évtizedek

kísérleti tapasztalatai által is igazolt, hogy hazánkban a húshasznú tehénállomány zömét az igénytelenebb, középnagytestű fajták képezik. Ez az esetek többségében hereford x magyartarka, újabban angus x magyartarka genotípusú állományokat jelenthet.

A nővonalak két alapfajtája a hereford és az angus, a világon szinte mindenütt elterjedt, és megél a szélsőségesen gyenge gyepeken (pl. USA-kanadai préri) is. Miután azonban a hazai ökológiai adottságok viszonylag jobbak, a hereford ill. angus fajtákat célszerű egy nagyobb növekedési eréllyel rendelkező fajtával, a nálunk széles körben tenyésztett magyartarkával, esetleg limousinnal kombinálni. Eképpen a kiváló anyai (reprodukciós) tulajdonságok mellett az anyai tejtermelőképeség növelésével egy átlagosnál jobb borjúnevelő-képességű és összességében az ökológiai adottságokat jól kihasználó anyatehéntípust kaphatunk. További előny, hogy az anyai- és típusheterózist is hasznosítani tudjuk.

A modern genetika hasznosítása a húsmarhatenyésztési programokban

A minőségi vágómarhatermelést szolgáló tenyésztési programok - a tejelőmarhatermesztéstől eltérően - világszerte nagy változatosságot mutatnak. A sokszínűség egyik oka a hústermelőképességet alkotó értékmerő tulajdonságok nagy száma és az ezen belül érvényesülő genetikai antagonizmusok. Ezek feloldása, az ésszerű kompromisszum többféleképpen közelíthető meg. A variációk egy másik oka az eltérő ökológiai adottságokban keresendő. Minél gyengébbek a gyepadottságok, annál inkább az igénytelen, kistestű anyai fajták (hereford, angus) dominálnak, míg a jobb legelőkkel rendelkező gazdálkodók a középnagytestű húsmarhafajtákra alapozzák a tenyésztést. Az alkalmazott tenyésztési eljárás mindkét esetben a keresztezés, amely egyaránt szolgálja a reprodukciós teljesítményben érvényesülő heterózishatások kiaknázását (anyai heterózis), a hústermelőképességet alkotó tulajdonságok kombinálását (típusheterózis) és a hízóvégtermék piacképességét (individuális heterózis). Mindezek a tenyésztésben felhasznált fajták és keresztezési konstrukciók rendkívül bő választékát eredményezik.

Figyelembe véve az elméleti lehetőségeket és a hazai adottságokat, a minőségi vágómarhatermelést szolgáló tenyésztési programok fontosabb variációi a következők lehetnek:

1. Anyai vonalak és hímvonalak elkülönítése ill. kombinálása

Az anyai vonalak magyartarka x hereford x angus rotációs keresztezés ill. magyartarka x hereford v. magyartarka x angus váltogató keresztezésből származnak, majd az így előállított és fenntartott anyai állományok termékenyítése terminál fajtával (charolais, blonde d'aquitaine, limousin, fehérkék belga stb.) történik.

A módszert mindennek előtt a specializált nagygazdaságok választhatják, mivel az anyai és apai vonalak fenntartása meglehetősen bonyolult és feszesen végrehajtott termékenyítéseket feltételez. Sokat segíthetnek ebben az eltérő típusokat tenyésztő üzemek közötti kooperációk.

2. Középnagy testű állományok fenntartása ill. folyamatos előállítása váltogató (pl. magyartarka x angus v. magyartarka x hereford) keresztezéssel, vagy rotációs keresztezéssel (magyartarka x hereford x limousin x angus stb.)

A módszer előnye, hogy a párosítások viszonylag egyszerűek (évjáratonként változó, de egy-egy fedezetési szezonban azonos fajtájú bikák használata).

Eképpen minden bizonnyal a kisgazdaságokban lehetnek népszerűek, annál is inkább, mivel így a tenyésztő pótlás a saját állományból is megoldható.

Hátrány, hogy az előállított vágómarha nem egységes, fontos lenne ezeket központi hízómarhatelepre (feed-lot) összegyűjteni és onnan csoportosítva értékesíteni.

1. Tisztavérű fajták tenyésztése, mindenképp előtérbe a tenyészállat-igény kielégítése céljából. Ennek során egy-egy fajta tenyésztését nemzetközi integrációban, a nagy világfajták felhasználásával az ökológiailag legkedvezőbb körzetekbe indokolt koncentrálni. A felmerülő, átlagosnál nagyobb anyagi és szellemi ráfordítások a tenyészállat-árakban térülhetnek meg, és viszonylag kevés, de jól felkészült tenyésztő számára kínálhat megélhetési lehetőséget.

Szerzők: Stefler József egyetemi tanár
Kaposvári Egyetem Állattudományi Kar
7400 Kaposvár, Guba Sándor u. 40.
Szabó Ferenc egyetemi tanár
Veszprémi Egyetem, GEORGIKON Mezőgazdaságtudományi Kar
8360 Keszthely, Deák Ferenc u. 16.